

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

nøglehullet

NR. 3 1997

TIL LOKAL-
HISTORIEN

NYT FRA LOKALHISTORISK ARKIV & FORENING I ALLERØD KOMMUNE

Fra 1896 til 1960 var der kro i Lillerød. Den oprindelige landsbykro var forlængst væk, og byudviklingen - og kroholdet - kom til at ligge ved jernbanestationen. Her er Lillerød Kro og Gæstgivergård endnu med i billedet af stationspladsen, hvor man bl.a. genkender det høje forretningshus. Det er lykkedes at fremgrave denne kros historie, som hermed serveres i Nøglehullet.

PROGRAMMET

INDVANDRING I NORDSJÆLLAND

TORSDAG den 23. OKTOBER kl. 19.30 på Allerød Hovedbibliotek, Skovensvej, Lillerød.

Indvandringen af udenlandsk - især svensk - arbejdskraft har i lange perioder været meget stor i vort område. Det var især teglværkerne og de store gårde, der brugte udenlandske arbejdere i sommersæsonen.

Arkiv- og museumschef HENRIK ZIP SANE, Farum, fortæller om indvandringen til Nordsjælland i sidste halvdel af sidste og første trediedel af vort århundrede med eksempler fra vor kommune.

ESRUM KLOSTERS HISTORIE

ONSDAG den 19. NOVEMBER kl. 19.30 på Allerød Hovedbibliotek, Skovensvej, Lillerød.

Esrum Kloster blev anlagt i 1151 og var i middelalderen den største jordbesidder i Nordsjælland med bl.a. gods i Vassingerød. Efter reformationen var der i en periode kongeligt stutteri i Esrum, og hestene afløstes af 3 kompagnier rytter-soldater. Klosteret er nu af Frederiksborg Amt blevet indrettet til et "oplevelses-center" med udstillinger, klosterhave m.m.

POUL TYRON, Esrum Kloster, viser lysbilleder og fortæller om klostrets historie fra grundlæggelsen til idag.

LILLERØD KRO - NR. 2

- HVOR LÅ KROEN?

For de ældre i Lillerød er det et dumt spørgsmål, men for alle, der er født efter 2. verdenskrig er det et naturligt spørgsmål, for slet ikke at tale om de mange tilflyttere. I det følgende vil jeg derfor fortælle, hvordan det gik til, at nr. 2 kro i Lillerød kom til at ligge på matrikel 3 d, lige overfor jernbanestationen, der hvor nu Fakta ligger, og hvor tidligere Irma havde til huse.

Som alle ved, var det almindeligt at bygge kroerne ved kirken, for det var der, folk kom. Af samme grund blev det i en senere tid almindeligt med kroer ved jernbanestationerne, men det morsomme ved Lillerød kro er, at beliggenheden oprindeligt slet intet havde at gøre med mulighed for krohold. Den første ejer af kroen, skomager Jens Hansen (1845-1909) var født i Lillerød af forældre, som begge var gode, indfødte Lillerødder ⁽¹⁾. Faderen, Hans Sørensen, begyndte som afbygger i Lillerød, men da sønnen Jens var 6-7 år gammel, flyttede familien til Hammersholt, hvor faderen overtog en gård. Da sidstnævnte var omkring 60 år

Målebordsblad målt 1898. (Tilladelse A215/83).

gammel, opgav han gården og flyttede tilbage til Lillerød. Der købte han matrikel 3 d i 1875, og på denne grund byggede han et hus med en udbygning til sig og sin kone. Grunden havde et areal på 1 3/4 album ⁽²⁾.

Da Hans Sørensen døde i 1879, gik hans grund med bygninger i arv til hans 5 arvinger, som således skulle have hver en femtedel. Der blev en del vrøvl og kævl om arvesagen, men det korte af det lange blev, at Jens Hansen købte de andre arvinger ud. Han skulle betale hver af dem 720 kr ⁽³⁾.

Man spørger uvilkårligt sig selv, hvordan kunne en almindelig skomager klare det? Sagen var nok, at han ikke var en helt almindelig skomager, men synes at have været en mand af lignende støbning som M.D. Madsen - for at tage et lokalt eksempel. Jens Hansen ville frem, have position, en ånd som netop prægede den sidste del af 1800-tallet.

Som 30-årig købte han hus og have i Hillerød, Kannikegade matr. nr. 91 med en tilhørende overdrevslod

Stationspladsen først i århundredet med kroen til venstre. En række vejtræer midt i den senere Allerød Stationsvej adskilte kro og jernbanestation.

for 800 kr., det vil sige han har måske drevet lidt landbrug også. Det hele blev købt af Frederiksborg Lærde Skole (4). I 1883 får Jens Hansen - efter ansøgning - lov til at frasælge overdrevslodden til en husmand (5). Jens Hansen får 1.400 kr. for den, dvs. han har en lille fast renteindtægt. Han kan dog først klare de 4 arvingers krav, da han samme forår får solgt Kannikegade-jorden til en slagtermester, som må have haft penge, for han går med til at betale 2.700 kr. kontant af salgssummen på 4.500 kr. Pengene skal være betalt til juniterminen, så med 11. juni 1883 er Jens Hansen ejer af matr.nr. 3 d Lillerød (6).

Krobevilling

Jens Hansen får bevilling til at

drive gæstgiveri "i den ham tilhørende Ejendom ved Lillerød Jernbanestation" 1896 (7). Inden han kom så vidt, tyder alt på, at han er gået frem med små skridt. Man kan følge hans indtægtsforhold i sognerådets forhandlingsprotokol.

De første år efter 1883 er hans indtægt absolut beskedent. I 1891 ansøger han første gang om krobevilling, hvilket sognerådet anbefaler (8). Hvorfor der ikke blev noget af den vides ikke. I 1891 ændres hans indtægtsforhold. Han optræder med en gæld på 1.000 kr., og 1892 er den steget til 2.000 kr. (9). Da vi ved, at rejsestalden er det første, han bygger, kan man regne ud, at den må have kostet omkring 2.000 kr. at bygge. Jens Hansen betegner også sig selv som stald-

mester fra denne tid.

1895 ansøger han sognerådet om at måtte drive konditori uden spiritus ved Lillerød jernbanestation.

Denne ansøgning fra februar ophæves af en ny i september om at måtte drive gæstgiveri ved stationen. Ansøgningen bliver godkendt i februar 1896. I amtsrådets forhandlingsprotokol findes en ganske interessant kommentar:

"Amtsraadet, der fremdeles erkjender Trangen til at der med visse Indskrænkninger etableres en Beværtning i Forbindelse med Rejsestalden, anbefaler andragendet i Tillid til, at det vil kunne overholdes, at Gæstgiveriet efter Bevillingens Ordlyd er indskrænket til Beværtning af Rejsende" (10).

Der er intet, der tyder på, at dette

fromme ønske fra amtsrådets side gik i opfyldelse. Kroen har vel overtaget en del af smugkroernes kunder og ellers betjent hele Lillerød, som anbefalet af sognerådet. Kun én gang (1907) afspejler sognerådets forhandlingsprotokol modstand mod at give den lokale kro spiritusbevilling, og modstanden talte kun 1 medlem (11). Grunden til, at Jens Hansen søger bevilling i 1895, skal nok ses i sammenhæng med, at stationsforstanderen i Lillerød må opgive at udnytte sin ret til at drive udskænkning i 3. klasses ventesal efter en lov af 1892. (12)

Jens Hansen som kromand

Jens Hansen må ret hurtigt være gået igang med at udvide kroen

Lillerød station set fra sporene. Over døren til venstre ses skiltet til 3. klasses ventesal, hvor der var udskænkning. Bemærk de mange opslag og emaljeskilte med reklamer.

Lillerød kro set fra nord, ca. 1913. Senere blev krohaven indrettet med indgangsportal til venstre. Oprindeligt tilhørte jorden i området gården Toftehave på Fr.borgvej, matr.nr. 3 a.

med en sal, da man kan se, at hans ejendom stiger i værdi i 1898, fra 22.000 kr. til 32.000 kr. samtidig med, at han får en gæld på 7.000 kr. Gælden udgår dog i 1900 ⁽¹³⁾. Ud fra disse tal må man vel formode, at forretningen har gået godt. Han har ikke mange hjælpere; ifølge folketællingen af 1901 kun en pige og en staldmester. 1907, da Jens Hansen er godt 60 år, sælger han kroen til restauratør Christen Sørensen, Skodsborg ⁽¹⁴⁾ og bosætter sig i Allerød som rentier. Hans otium bliver ikke langt. Han dør 1909 ⁽¹⁵⁾. Selvom han boede i Allerød, Blovstrød sogn, bliver han begravet i Lillerød. Da hans kone dør et par år senere, skænker arvingerne efter "Kroejer Jens Hansen og Hustru et Legat, stort 1.000 kr., hvis Renter fordeles i December Termin til de fattige i Lillerød Kommune" ⁽¹⁶⁾.

Vor ven Jens Hansen har efter al sandsynlighed opnået, hvad han ville i livet: at skabe sig en position og blive anerkendt. Legatet er vel det sidste skridt på denne vej. Hans legat er ligeså stort som det, der blev oprettet omtrent samtidigt af sognefoged og sognerådsformand M.H. Madsen, Rønneholtgård, til trængende konfirmander.

Ejerlistefor Lillerød kro:

1896-1907 Jens Hansen, skomager i Hillerød
 1907-1914 Christen Sørensen, restauratør, Skodsborg
 1914-1916 Oscar Oluf Jensen
 1916-1925 Albert Poulsen, detailhandler, København
 1925-1926 C. Gregers Eskesen, sagfører executorbevilling
 1926-1935 Carl Berentzen, restauratør
 1935-1936 Søren Christen Lorent-

zen, pensionatsejer, Espergærde
 1936-1939 Poul Charles Dawis, restauratør
 1939-1944 J. Peter Larsen, restauratør
 1944-1948 Charles Ringholm, restauratør, København
 1948-1950 Peter Henry Larsen, restauratør, Ørholm
 1950-1951 Kirsten Margrethe (kaldet Lillemor) Røssel Christensen
 1951-1960 Svend Peter Johansen, restauratør, Køge Torv 6-8

Som man kan se, er udskiftningen af ejere gået hurtigt efter 1936. Det hænger måske sammen med, at besættelsestiden forandrer al underholdning, og at tilværelsen er under forandring efter krigen. Radioen spiller en rolle i disse ændringer, folk er mere mobile, mens TV ikke kan have spillet den store

rolle i Lillerød. Kroen er 2 gange på tvangsauktion, 1936 og 1951. 1925-26 var det også galt med økonomien ⁽¹⁷⁾.

Kroens lokaleforhold

Kroens lokaler under Jens Hansen er tidligere omtalt. Der må være sket flere om- og tilbygninger undervejs, når man ser på den oversigt over lokalerne i kroen, som blev nedskrevet ved salget i 1950. Der var den store sal med scenen med plads til 16 langborde. Så var der en hovedrestaurant med 16 borde, en lille restaurant med 6 borde samt armstole, sofaer og gulvtæpper. Til dette niveau hørte eget køkken. Derpå nævnes en jægerstue med 5 borde, en kælderstue med 9 borde og igen her et køkken. Til mere aktiv underholdning var der en keglebane. På loftet

Folkeliv i kroens billardstue i 1917. Utroligt, hvad man valgte til postkortmotiv dengang.....

Krosalen fotograferet lige inden kroens nedrivning. Salen var dekoreret med vinranker og vinslotte. Scenens pompøse fortæppe var malet af den kendte maler Olsen fra Musikergården, der i 30'erne og 40'erne var aktiv dilettant-spiller og scenograf. Gunner Larsen Foto.

var der 3 dobbeltværelser til liggende gæster.

Kroens rolle i lokalsamfundet

På grund af kildernes fåtal ved jeg ikke meget om kroens rolle før mellemkrigstiden (1920-1940). Alt tyder på, at folk hurtigt har vænnet sig til at bruge krosalen til møder og forsamlinger. Bl.a. blev sognerådsmøderne fra 1909 holdt ca. 1 gang årligt på kroen. Kroejer Sørensen blev det år tilkendt 20 kr. årligt for et værelse til møderne ⁽¹⁸⁾. Man kan også fra LAFAK's billedsamling og båndinterview

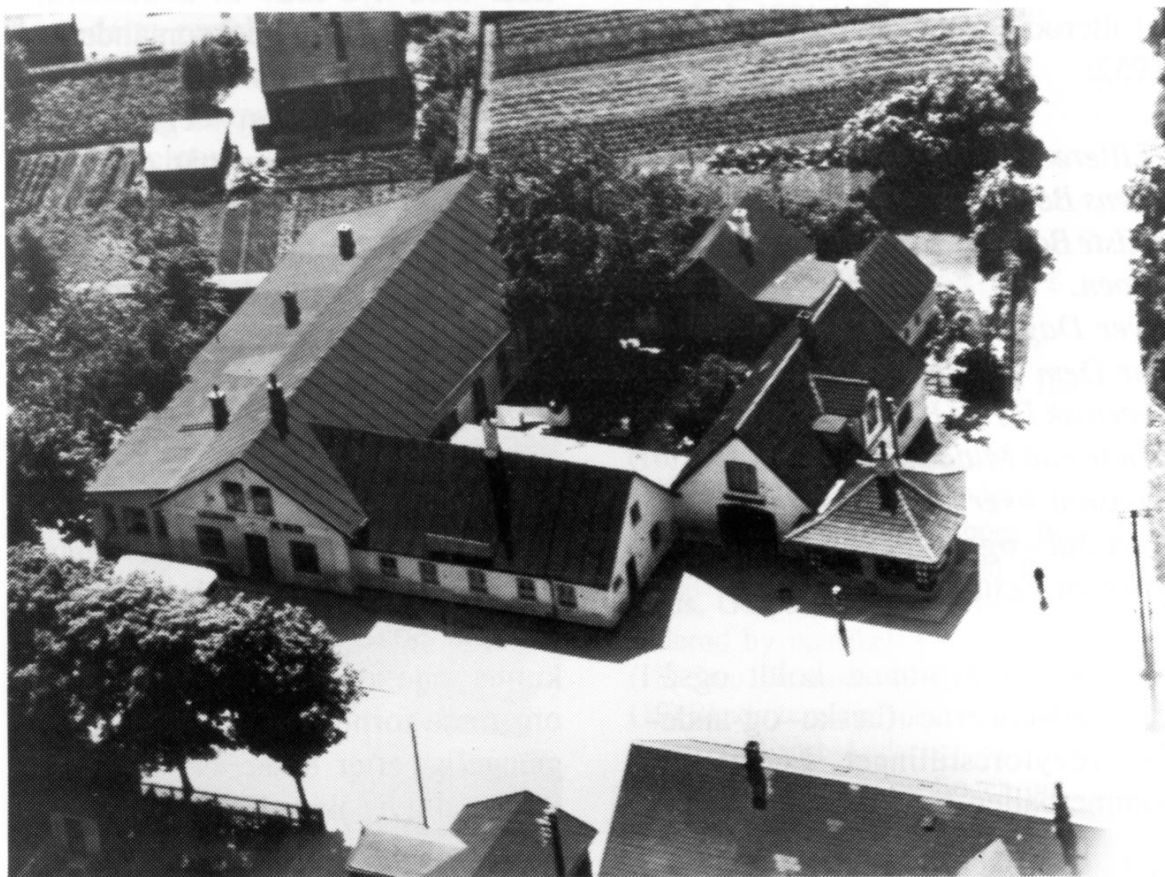
henholdsvis se og høre, at alt af betydning i Lillerød i mellemkrigstiden foregik på kroen ⁽¹⁹⁾. Det gælder en meget aktiv foredragsforening. Der var danseundervisningen, som var et "must" i datiden for pæne folks børn. LAFAK har mange dejlige fotos, som viser resultaterne af denne undervisning, som de fremstod ved afdansningsballerne. Der var gymnastikforeningerne, også med sæsonopvisninger. Spejderne holdt fest dér, og det samme gjorde Julens Glæde så sent som i 1959.

De, der kan huske tiden, nævner

altid dilettantforestillingerne, hvor familie og venner optrådte på de skrå brædder til lige stor fornøjelse for begge parter. Endelig må man ikke glemme Fugleskydnings-selskabets årlige fugleskydning. Den varede hele dagen. Man begyndte på kroen om morgenen og endte der igen til en stor fest om aftenen. Mange kan sikkert huske endnu flere aktiviteter. Kroen var også samlingssted for mere officielle begivenheder som skovauktioner, hestesyn for at hindre forsikrings snyderi og visse militære mønstringer ⁽²⁰⁾.

Der er ingen tvivl: Kroen var i

centrum i Lillerød, og alligevel havde næsten alle kromændene økonomiske vanskeligheder. Den sidste kromand i Lillerød forsøgte i 1950'erne at følge med tiden. Han arrangerede dansant hver uge med levende musik - 3-4 musikere - og havde lov til at holde åbent enten til kl. 23 eller 24. Læser man i Frederiksborg Amts Avis erfarer man, at der var dansant hver torsdag i Lillerød kro, og om fredagen kunne energiske unge mennesker komme til dansant i Blovstrød kro. Omtalte kromand forsøgte også at få de gode Lillerødborgere til at gå ud at spise. Jeg faldt over denne

Kroen set fra luften, ca. 1950, med stationsbygningen i forgrunden. Ved rejsestalden til højre ses Krokiosken (m. tegltag). Bemærk de velplejede haver - nu p-pladser og Allerød Torv. Sylvest Jensen Foto.

I slutningen af 1950'erne blev der ikke ofret meget på vedligeholdelsen af de primitive krobygninger med tagpaptage og rødkalkede mure. Gunnar Larsen Foto.

moderne og lidt aggressive annonce i Lillerød Posten den 20. november 1952:

"Lillerød Kro

Byens Borgere spiser Nordsjællands bedste Bøf her. Hold Deres Fester paa Kroen.

Hver Dag kl. 18-19 Middag á 3,50 kr.

Gør Dem Livet behageligt og overrask Deres Hustru og inviter hende paa Middag.

Dansant hver Torsdag Aften i Den store Sal - ogsaa denne Dag kan blive en Festdag."

Den samme kromand holdt også i følge annoncerne flæske- og andespil, revyforestillinger, Luciafester, sommerballer etc., men intet hjalp.

Kroens endeligt

Som allerede nævnt led Lillerød kro som mange andre under de nye

tider med nye krav til underholdning. 1959/60 måtte kromanden give op af flere forskellige grunde. Bl.a. ville sognerådet nægte at forny hans bevilling, når den udløb til april 1960 ⁽²¹⁾, men inden da - eller måske i sammenhæng dermed - havde embedslægen givet kroen dødsstødet. Efter en inspektion lukkede han kroen på grund af frygtelig uhygiejniske forhold overalt i kroen ⁽²²⁾.

Når man spørger sig lidt frem for at få lidt mere at vide, hører man lidt formummet snak, hvoraf der fremgår noget om, at man ikke kunne lide kromanden. Sandheden om disse forhold bliver først tilgængelige efter 80 år, når den sandsynligvis ikke har større interesse.

Kromanden fik alligevel solgt sin kro godt. Koncernen Irma var ude efter en byggegrund til en forret-

ning i Lillerød, så de to parter fandt sammen, og i følge Frederiksborg Amts Avis var prisen omkring 200.000 kr. Samme avis tog sagen alvorlig. Den 10. februar bragte den en 2-spaltet overskrift: Lillerød kro skal nedrives og give plads til et supermarked. Dødskampen blev lang. Kroen stod og forfaldt mere og mere, indtil den endelig blev revet ned i juni 1962.

Kroens gravskrift er også fra Amtsavisen:

"Når kroen forsvinder, vil Lillerød iøvrigt være uden nogen restaurant eller offentlige lokaler til møder og lignende, men hvordan man vil løse dette problem står indtil videre hen i det uvisse. Byens størrelse skulle dog kræve, at dette savn hurtigt afhjælpes".

Man kan sikkert endnu i dag i Lillerød snakke længe om, hvorvidt de omtalte problemer har fundet en passende løsning.

Karen Andersen

Krokøkkenet blev aldrig moderniseret. Foto Gunner Larsen.

Kilder:

- (1) Lillerød Kirkebog 1832-1845, s. 22 og 111
- (2) Landsarkivet (LA), Skøde- og Panteprotokol 1876-1877YY, p.65
- (3) LA, Skøde- og Panteprotokol 1881-1883,3C, p.509ff
- (4) LA, Skøde. og Panteprotokol 1873-1875,UU, p.754
- (5) LA, Skøde- og Panteprotokol 1881-1883,3C, p.378
- (6) som (5), p.639
- (7) Lillerød Sogneråds Forhandlingsprotokol 1886-1925, møde 1896, 21.2.
- (8) som (7) møde 1896, 19.10.
- (9) som (7) møde 1891, 11.12. og møde 1892, 14.12.
- (10) Amtrådets Forhandlingsprotokol 1894-1898, møde 1895, 30.11.
- (11) som (7) møde 1907, 15.8.
- (12) Jernbanemuseet i Odense meddeler, at denne ret ophørte ifølge "Styrelseslov for Statsbanerne...." af 1892.
- (13) som (7) møde 1900, 9.12. og 1900, 11.12.
- (14) se ejerlisten
- (15) LA, Blovstrød sogn, film 186-17, s. 225.
- (16) som (7) møde 1915, 17.12.
- (17) Til 1926 er ejerne fundet i LA, Realregister for Frederiksborg Birk, Lillerød. Fra 1927 i Hillerød Retskreds, Genparter af adkomster Lillerød by matrikel 3 d.
- (18) Som (7) møde 1910, 31.3.
- (19) Båndinterview med bl.a. Mary Petersen, Ernst Andersen og Viktor Hermansen og Bogen om Lillerød s. 75 ff.
- (20) Bogen om Lillerød s. 60.
- (21) Frb. Amts Avis 1960,10.2.
- (22) Kommunaldirektør Videbæk Christensen.

TÆKKEMÆND OG STRÅTAGE

Selv i vore fornyede og forbyggede byer, hvor der er flest parcel- og rækkehuse, er der bevaret en del oprindelige landsbyhuse og gårde med stråtage.

Fra at have været næsten enerådende form for tagdækning i meget gamle dage, er stråtækte huse nu blevet romantiske rester af landets oprindelige bebyggelse, og man lægger mærke til dem blandt tegl og eternitplader.

I den senere tid er ret mange markante bygninger i Lillerød og omegn blevet omtækket af dygtige, moderne tækkemænd, som absolut ikke er en uddøende race. De har ordrebogen fyldt langt ud i fremtiden, og det beviser vel også, at husejerne ofrer en hel del for at bevare denne kulturarv.

Efter at have fulgt og nydt tækkearbejdet på min naboejendom på Wolthersvej, kom jeg (selv med stråtag) umiddelbart i tanke om en række huse, som indenfor få år har fået nye stråtage: Kirkehavegård, Irisgården, Allerød Haves Fælleshus og Gl. Allerødgård, Gl. Lyngevej nr. 3 og 11 (Lillerødhus), Vejgård på Lynge Overdrev og nu (sept 97), Rødpælevej 16. Der er nok flere, og lad os benytte lejligheden til

at se nærmere på det ældgamle erhverv, der i en sjælden grad pynter i landskab og bybillede - og som er en forudsætning for at vores traditionelle byggeskik kan fortsætte. Så højtragende tanker har skiftende tiders tækkemænd nok ikke haft, men man kan da være sikker på, at de også glæder sig over et godt stråtag.

Tækkemanden

I dag er der ikke voldsomt mange stråtækte huse, og tækkemændene falder ikke over hinanden, men her i Nordsjælland annoncerer alligevel ca. 20 i fagbogen. Helt lokalt er der kun et par enkelte - med et stort opland. (Bregnerød, Lynge, Birkerød)

Tidligere havde hvert sogn vel sin egen tækker, der videreførte egns-skikke i faget.

Peter Andersen fra Alsønderup fortalte mig engang under tækkearbejdet om faderen, der også var tækker, og flere gange brugte han vendingen: "da vi kom til egnen..." Da han lyder meget oprindelig

Lillerød-tækkemanden Hans Olaf Hansen har tækket mange af Frilandsmuseets bygninger, her Lundagergården i 1933.

nordsjællandsk, måtte jeg høre, hvor de så oprindeligt kom fra? - Jaeh, ded var fra Bendstrup a' (vel 3 km væk).

I Blovstrød fortalte Ove Rasmussen - selv en god fortæller - om sin lokale tækkemand, Peder Nielsen, der gennem nogle dages tækkearbejde i 1940'erne underholdt med sin lokale version af "Drabækmordet". Som husejer og medhjælp for tækkemanden er man ligeså udsat for snakkesalighed som et offer i frisørstolen, - og Blovstrød-tækkemanden havde da også sin fortælling i 2 versioner, den lange, der passede til flere dages tækkearbejds-underholdning og endagsversionen til reparations- eller rygningssarbejder.

Fra Horsemosen i Lillerød kendes - lad os bare sige den originale tæk-

kemand Olaf Hansen, der i mange år var Frilandsmuseets faste tækker. Han spillede helt klart på sit rustikke image og var et yndet offer for presse og fotografer.

Gode beretninger om lokale tækkemænd vil være velkomne i arkivet, hvor det er oplagt at bevare erindringer og optegnelser om lokale håndværkere - også gerne de farverige!

I nyere tid kan vi støde på mindre tækkefirmaer med 2-3 ansatte, evt. suppleret med tømrere.

Andre finder det bedre at være alene, og dem der har oplevet tækkemand Jørgen Kristiansen fra Meløse alene med sine krumnåle gå i krig med det meste af Kirkehavegårds enorme tagflader en barsk januardag, eller en sydvendt tagflade i hedebløgen må imponeres.

Tagfladen rettes af, Wolthersvej 6, 1987, Foto: Ole Høegh Post.

Tækkemanden var i gamle dage ingen traditionel laughåndværker. Men i Danmark, hvor vi har flere stråtage end i så mange andre lande og har haft det siden stenalderen, må de være blandt de første specialiserede håndværkere.

Efter en oplæring uden fast læretid, kunne man begynde for sig selv. Oftest var det ikke en helårsbeskæftigelse, og tækkemanden var gerne husmand eller landarbejder ved siden af.

Det var almindeligt, at gårdejereren eller husejereren selv leverede tækkematerialerne, stilladser og stiger til tækkemanden.

Normalt stillede man frivilligt en medhjælper til rådighed samt havde tækkemanden, der selv medbragte sit håndværktøj, på kost i tækkeperioden.

I dag har moderne tækkere stiftet en sammenslutning, "laug" i lighed med andre håndværkere.

Egnsforskelle

Udefra ligner alle stråtage hinanden, men der er stadig egnsbetingede forskelle i måden, de er lavet på.

Tagformen er med til at ændre teknikken. F.eks. kræver jyske valmtage, der nærmest har tagskæg hele vejen rundt om gavlene, en anden teknik end vore sjællandske lige gavle med vindskeder.

Især rygningen viser egnsforskelle: i det meste af Jylland havde - og har - man mønninger af udskårne, store engtørv, der groede sammen og holdt i mange år. På Øerne og steder i Østjylland er tagryggen afsluttet med løs halm, fastholdt af

Halmrygning

Sjællandsk spidsgavl

Halvvalmet tag

kryds-samlede rygningstræer ("kragetræer"). En mellemting i dag er tætpakket halm indsyet i hønse- net, og en sydfra kommende skik med at fæstne en række tækkerør omvendt med rodenderne op i tagryggen, spidsrygning eller hold- landsk rygning, ses langs Strand- vejen mod Øresund og på Lolland- Falster.

Den sjællandske halmrygning med rygtræer - vi fristes til at synes: den rigtige måde at afslutte et tag på, ses af og til i en version med lyng- eller revlingris. Det holder meget længere end havrehalm, der må for- nyes hver 3. eller 4. år.

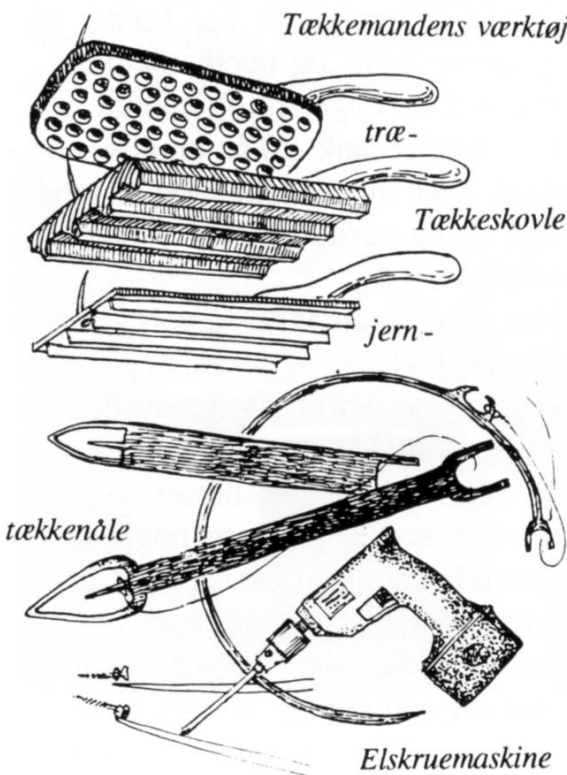
Tækkematerialet

Tækkematerialet er i dag næsten udelukkende tagrør (Phragmites communis), der som bekendt gror i alle søer, fjorde og moser. Alligevel importeres en hel del ungarske el- ler polske rør, der kan høstes og

klargøres billigere.

For få år siden hentedes store mængder nordsjællandske tagrør i moser og søer, ikke mindst i Ar- resø, hvor rørskovene kan nå 2-3 meters højde. Denne højde er in- gen fordel, og desuden er rørene meget grove og med lidt knæk i knæleddene, som gør det umuligt at lave en hel regelmæssig, jævn tagflade. Derfor går sjællandske tækkemænd også over til jyske rør fra fjordene, fra Fanø m.v. Tagrør, der vokser i saltvand bliver nemlig kortere, og de er gerne helt rette. Tidligere brugtes mest halm; plejltærsket langhalm af rug og hvede, som alle landmænd selv kunne levere. Man tærskede så nænsomt, at de lange strå forblev lige og hele, og der blev lagt til side hver vinter efter den lang-

Tækkemandens værktøj

Tækkemandens enkle "stillads" - en rund tækkebom i reb fra tagryggen. Wolthersvej 6, 1985. Foto: Ole Høegh Post.

varige tærskesproces (heraf udtrykket: at tærsk langhalm...). I Sydsjælland og andre områder produceres stadig tækkehalm, og kvikke leverandører har fundet på moderne høst- og tærskemetoder. Halmen er noget billigere end rør, men holder nok 20 år mindre end disse - der meget afhængig af vind og vejr og verdenshjørner, holder 40-50 år.

Det er såmænd ikke så galt, - af og til skal tegltage også omlægges eller skiftes - og det er rigtigt dyrt!

Tagrør høstede man om vinteren på isen, og selv små moser med rørskår kunne gennem nogle år levere tækkemateriale nok til tækkearbejdet, når der var behov.

Rørene bundtedes ligesom kornneg med en ombinding af eget materiale, men idag foregår det maski-

nelt og med nylon.

Det er et ret nyt syn, at se hele, nytækkede tagflader. Tidligere blev kun de mest medtagne partier udskiftet, og på større gårde var der mindre tækkearbejder hvert år, hvilket gav et noget ujævnt indtryk.

Den meget smukke herregård Østrupgård på Sydfyn har så mange bygninger med stråtag, at der er over en tønde land tækkede tagflader, så der vil altid være noget at se til!

I hedeegne brugte man i gamle dage lyngris til alt muligt - også til tagene. Man lagde hvert andet lag af lyng og hvert andet lag (lægte) af halm, hvilket gav nogle sribede tagflader. Det ses i dag kun på frilandsmuseerne, hvor også egnspecialiteter som tangtage (Læsø) ses.

Tækkemetoder

Stråtage er enten *bundne* eller *syede*:

I et bundet tag presses stråene ned mod taglægten af en trækæp eller nu en hegnstråd, og der bindes om lægten med mellemrum.

I et syet tag sys stråene med store sting direkte til lægten. Udvendig kan man ikke se forskel, men når et bundet "kæppetækket" tag er tyndslidt og gammelt, kan man se hasselkæppene udvendigt.

Kæppetækning regnes for en sjællandsk eller østdansk tradition, men den slags egnsforskelle er nu stort set udlignet.

Symaterialet er meget afgørende for holdbarheden. Engang blev kæppene snøret fast med opblødte pilevidjer, siden med halmsimer. Simer blev meget enkelt spundet (slået) af modsat vredne halmstrå; et materiale der også blev brugt til stole-sæder og kurve.

Gammelt tyndslidt tag med synlige tækkæppe. Foto: Ole Høegh Post. 1976

Der virker i dag håbløst at tænke på at håndspinde halmstrå til et helt stråtag, og man har lidt svært ved at tro på, at det er stærkt nok. Halmsimerne afløstes af kokosgarn, der udmærkede sig ved ikke at rådne. I dag bruges kun galvaniseret ståltråd og kobbertråd, der aldrig rustner.

Tagværket

Når man river et gammelt tag af rør af for at få omtækket, støder man på en række ældgamle levn: først symaterialerne, der kan være galvaniseret ståltråd, papirgarn, sisal, tjæret sisal, kokosgarn eller sejl garn af hamp. I et tagmateriale kan man også risikere, at et endnu ældre, tyndslidt tag har fået lov at ligge, fordi man nøjedes med at skræltække, dvs. tække et tyndere lag oven på det gamle - og så er vi måske 90-100 år tilbage. Under rør eller halm ligger så lægter, der kan

Et usselt tagværk dukker frem. OHP 1979

Det er hurtigst, - men lidt drøjt for medhjælperen - at kaste rørbundterne op til tækkeren på taget. Foto: Ole Høegh Post. 1982.

være endnu ældre - men som fik lov til at ligge dengang. Efter mere end 100-150 år er en sådan gran- eller fyrrefaite totalt ormædt af borebiller, og vidner med sine håndsmedede søm eller trænagler om et ældgammelt hus.

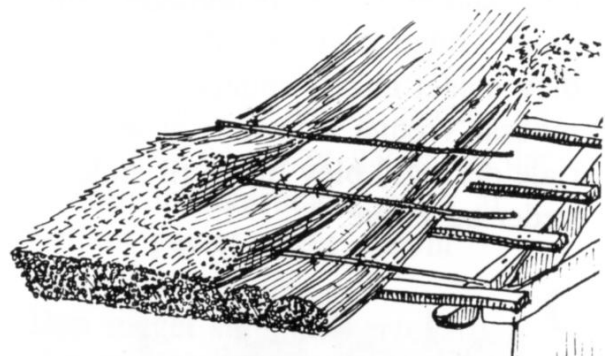
Som regel må sådanne lægter alle udskiftes, og det kan være lidt vemodigt at kassere de håndhuggede, barkkantede, aldrende lægter til fordel for nutidens industrifremstillede, knastede og lysende hvide.

At gøre klar til den udvalgte tækkemand kan være en større omgang. For det første skal loftet tømmes for henlagte ting og sager! Ofte skal lægter som nævnt udskiftes, og af og til også spærene, der gerne var vildt underdimensionerede - og ormstukne efter mere end 100 år. Almindeligvis må vindskederne også fornyes, og murværk, der går for tæt på ne-

derste lægte hugges væk, så tækkenålen kan komme under.

Et helt andet problem er alle de udnyttede tagrum, hvor isoleringen og værelsesvægge umuliggør almindelige tækkemåder. Det kan så klares med krumme tækkenåle - eller med en teknik, hvor tække-tråden skrues fast til lægten med en moderne skruemaskine.

Husejeren må selv klargøre tagværket i samråd med tækkemanden, der også forventer, at murerarbejdet ved skorstenene er klar, og at det gamle stråtag er kørt væk. I gamle dage var det nogle steder tækkemandens livsforsikring, at man lod det nedrevne tag ligge og dække brostenene!

Princippet i bundne (kæppetækkede) tage.

Tækkearbejdet

Arbejdet startes med at lægge tag-skægget og så udlægge og fastsy et nyt lag for hver lægte. Stråene bredes ud med hånden og bankes glat i tagfladen, når der er syet et par sting. Der bruges en tækkeskovl ("tagretter") af hårdt træ eller metal, og tække-tråden er viklet op på en tækkenål - enten en 3/4-rund krumnål eller en lige fladjernsnål.

Juni 1997, Wolthersvej 8: Brolaget, et tyndt lag rør, der skal skjule topkvasterne på tagets inderside, er syet på. Tækkemand Jørgen Kristiansen, Meløse. Foto: Ole Høegh Post.

Wolthersvej 8: I et helt nytækket tag ses de enkelte rørbundters lidt forskellige farver den første tid. Siden får taget en jævn grålig farve. Foto: Ole Høegh Post.

*Et friluftsjob: Tækkemand Peter Andersen fra Alsønderup tækker Wolthersvej 6 under en he-
debølge i 1982. Foto: Ole Høegh Post.*

Hvor det er muligt placeres en medhjælper inde i tagrummet til at stikke tækkenålen ud igen på den anden side af lægten. Udstikkeren kan passende hjælpe med "brolaget", et tyndt lag tækkerør, der forhindrer at alle de forskudte top-enders kvaste hænger ind på tagundersiden. Hvor der er indrettet loftsrums, er det ikke så aktuelt. Lægte for lægte sys der opefter til tagryggen; rørtoppene brækkes ned på den anden side og sys fast, og tilsvarende bukkes den næste side over den første, så der ligger 2 lag topender fastsyet. Dermed er taget tæt, men afsluttes altid med en rygning; hos os i Nordsjælland som nævnt af havrehalm, fastholdt af kløvede egetræs-rygtrær. I stedet for et stillads, der ikke kan

bruges på tagfladen, arbejder tækkemanden på en rund bom, som hænger i to reb fra rygningen, og som hæves efter behov.

Kviste tækkes i afrundede former, ligesom render mellem længerne, og hele tagfladen hænger ubrudt sammen uden skotrender.

Dette er ikke en gør-det-selv-anvisning men blot princippet, som alle tækkearbejder følger.

Da tækkemænd er forskellige, og da husejerne kan have specielle ønsker, er der naturligvis forskelle her og der. Det ses i tagskæggets vinkel, i tykkelsen af laget, i rygningen, og af og til også i tagfladen: rørkvalitet, halmtage - eller disse sære krusedullemønstre, der er nemme nok at udføre - men som kun kan kaldes - noget pjank!

Kirkehavegård omtækkes i januar 1994 - i frost og sne. Der skal meget dårligere vejr til at stoppe Jørgen Kristiansen fra Meløse. Foto: Ole Høegh Post.

I Sydsjælland, hvor der er mange halmtage, vil man på nye tage se spor fra en diagonal nedskæring af tagfladen. Halmen kan ikke bankes så hårdt uden at knuses, og derfor skæres rodenderne og dermed tagfladen med kniv.

Til slut som et kuriosum: Naturligvis har man prøvet at modernisere teknikken, og engang i 1960'erne fandt man på at indstøbe

tagrørsstykker i opskummede plasticplader. Så kunne gør-det-selvmanden eller tømreren bare lægge dem op - og vupti: et stråtag! Heldigvis slog ideen ikke rigtig igennem, og der er kun meget få af disse meget grimme tage tilbage. På få år blev samlingerne nemlig meget synlige, og tagene blev ternede.

Ole Høegh Post

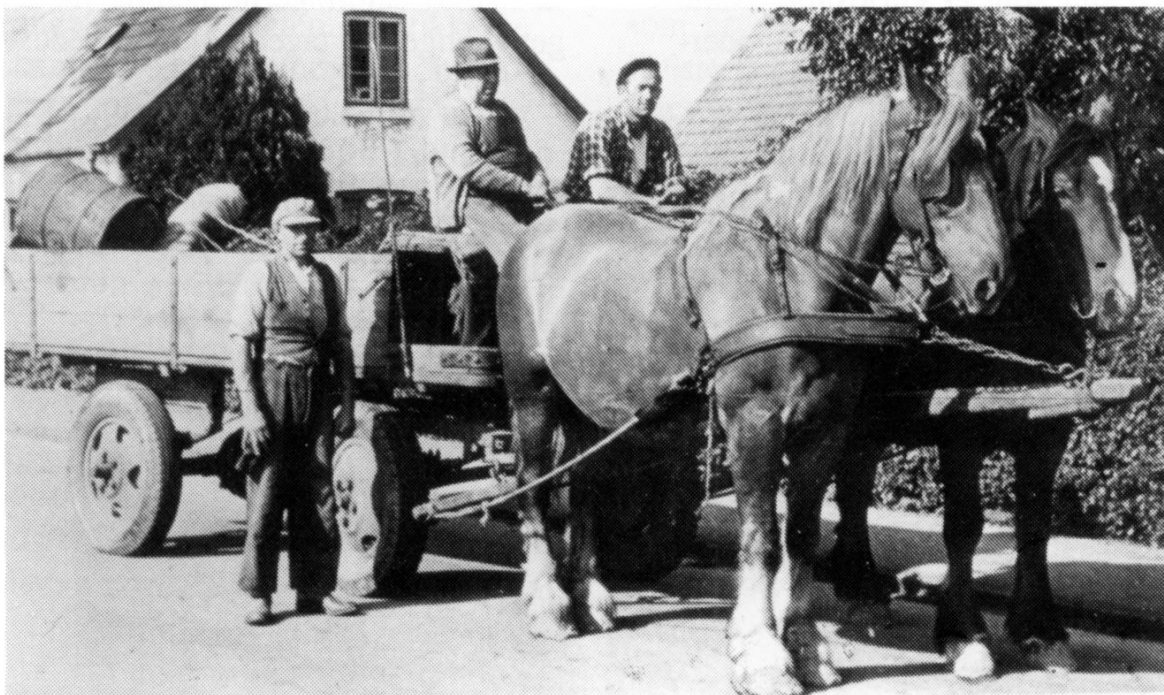
En rigtig dårlig ide: Stråtagselementer ældes grimt, og samlingerne ses tydeligt, så taget bliver ternet. Foto: Ole Høegh Post.

DA GRUNDEJERFORENINGEN STOD FOR RENOVATIONEN

I forbindelse med den megen snak om at nedlægge lossepladsen på Allerødvej har vi modtaget følgende indlæg om Lillerød og Allerød Grundejerforening fra undervisningsinspektør Jens Bach, Lillerød:

Da jeg i 1945 kom til Lillerød var der en grundejerforening med bankbestyrer Melchior Christensen som formand. I bestyrelsen var der på det tidspunkt bl.a. også ingeniør Rohde og blikkenslagermester Chr.

Pedersen, Prins Valdemars Allé. Kontingentet var lavt, men man havde en forening, der overfor sognerådet kunne øve en vis pression med hensyn til fortove, belysning o.s.v. Foreningen sørgede for bortkørsel af Lillerøds dagrenovation til lossepladsen i Allerød (samme sted som nu), det vil sige den lå i Blovstrød kommune. Melchior Christensen fortalte engang, at Blovstrød sogneråd klagede til indenrigsministeriet over placeringen. Den daværende indenrigsminister Knud Christensen, der boede i Humlebæk aflagde besøg

I mange år var vognmand Chr. Andersen - til daglig kun "Christian Jyde" - en meget afholdt skraldemand. Han lod gerne børn køre med på hestevognen på ruten gennem Lillerød.

Der har naturligvis altid været blæst om containerpladsen på Allerødvej. Men det var meget værre, da pladsen startede som en åben losseplads, hvor skraldemænd blot væltede byens skrald af i et stinkende, dybt mosehul med rotter. Efter opfyldning i midten af 60'erne blev der fyldt jord på og opstillet containere. 1982. Foto: Erik Henningsen.

og inspicerede beliggenheden - og Bløvstrøds klage blev afvist.

Omkring 1950 afløste jeg Melchior Christensen som formand. Kørslen af dagrenovation besørgedes af vognmand Chr. Andersen, der var en type, som i lokalbilledet var velkendt.

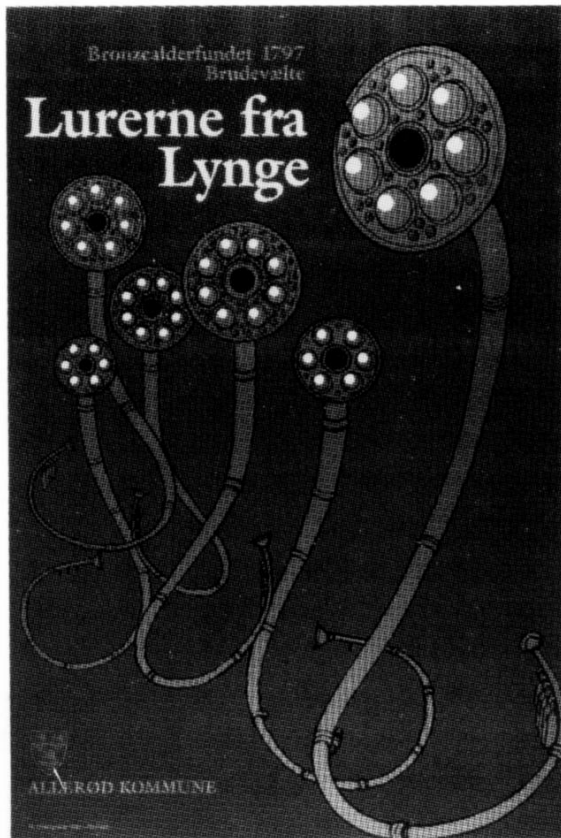
Da han pludselig døde i 1956 måtte foreningen i gang med at få en afløser.

Læge Levinsen pegede på en mand, Hans Jensen, der boede på Hørmosevej, og bestyrelsen ansatte ham. Det lykkedes ham at skaffe en lastbil, og siden har han (nu søn) været den, der sørgede for dagrenovationen. Med kommunens vækst blev det snart ret omfangsrigt - og da sognerådet ikke syntes,

at det skulle være en privat forening, der stod for renovationskørslen, enedes man om, at sognerådet tog over.

Når jeg nu har nedskrevet dette skyldes det, at alle papirer (kørselsbog og protokol fra foreningens tid) er som opslugte. Sagfører Holger Lindholdt afløste mig som formand - og såvidt jeg husker, er der i Lokalhistorisk Arkiv ét enkelt papir, der viser, at Lillerød og Allerød Grundejerforening har eksisteret.

Jens Bach

Det er for første gang lykkedes Arkivet at få fremstillet en plakat-i anledning af 200-året for fundet af Brudevæltelurerne. Kommunen har betalt fremstillingen af den flotte plakat, lavet af grafikerne Marianne Østergaard.

BRUDEVÆLTE LURERNE PÅ INTERNET

Sammen med Allerød Bibliotek har Lokalhistorisk Arkiv lavet en hjemmeside på Internet om Brudevælte-lurerne og lurudstillingen i anledning af 200-året for lurfundet. På hjemmesiden kan man læse om lurerne historie m.m., ligesom der er lagt forkortede udgaver af to artikler af Per-Olof Johanssons og Finn Erik Kramer ind.

Endelig kan man via "links" komme ind på bl.a. Nationalmuseets Kulturnetside, "Guder og Grave", der handler om Bronzealderen.

Som en særlig service overfor udenlandske brugere, har vi fået lavet en version på engelsk.

Internetadressen er:

<http://www.alleroed.bibnet.dk>

Lokalhistorisk Arkiv har til huse på Frederiksborgvej 59, Lillerød, 3450 Allerød. Arkivet har åbent hver tirsdag kl. 9.00-13.00 samt første onsdag/torsdag i månederne oktober til maj efter aftale med arkivleder Birthe Skovholm på telefon 48 17 08 91.

Henvendelse kan også ske til:

Ole Høegh Post (formand) tlf. 48 17 53 26
Wolthersvej 6, Lillerød, 3450 Allerød

Kirsten Nyegaard (sekr.) tlf. 48 17 43 21
Enghave Park 190, Lillerød, 3450 Allerød

"Nøglehullet" er medlemsblad for Lokalhistorisk Arkiv og Forening i Allerød Kommune. Redaktion: Birthe Skovholm og Ole Høegh Post. Lay-out og tegninger: Ole Høegh Post, tryk: Preben Jensen. 400 eks pl.

ISSN 0905-4146 Oktober 1997